

Партійні часописи, що видавалися у Станіславові під час перебування там Уряду ЗУНР, можна вважати центральними органами відповідних українських партій. На території Галицької республіки партійні газети виходили також у кількох інших містах. З огляду на тимчасову "столичність" Станіславова, знаходження у цьому місті керівних органів партій цю групу часописів можна зарахувати до типу повітової (регіональної) преси. Так, у Коломиї у 1919 р. вийшло шість номерів газети "Громадський Голос", що була виданням УРП. Її зміст та політична лінія загалом ті самі, що й у "Народу". У Перемишлі свою газету видавала УСДП. Її перший номер вийшов під назвою "Наш Голос", а відтак орган соціал-демократів мав назву "Українська робітничка газета". Її останнє число з'явилося 3 червня 1919 р. [10, с. 183–184]. Публікації "Української робітничої газети" відображали погляди та позицію УСДП так само, як і матеріали центрального органу партії – газети "Воля". Як і інші повітові часописи ЗУНР, місцеві партійні видання припинили свій вихід після поразки Української Галицької Республіки та польської окупації Галичини.

1. Тищик Б.Й., Вівчаренко О.А. *Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923 рр.* – Коломия: Світ, 1993. – 118 с. 2. Макарчук С. *Українська Республіка галичан.* – Львів: Світ, 1997. – 190 с. 3. *Воля (м. Станіслав).* – 1919 р. 4. Райківський І.Я. *Українська соціал-демократична партія (1918–1939 рр.): Автореф. дис... канд. іст. наук.* – Львів, 1996 – 20 с. 5. Литвин М., Науменко К. *Історія ЗУНР.* – Львів: Олір, 1995. – 362 с. 6. Арсенич П. *Діяльність Селянсько-робітничого союзу в м. Станіславі в 1919 р. // Архіви України.* – 1968. – №2. – С. 66–74. 7. *Республіканець.* – 1919 р. 8. *Народ (м. Станіслав).* – 1919 р. 9. *Свобода (м. Станіслав).* – 1919 р. 10. Дроздовська О. *Українські часописи повітових міст Галичини (1865–1939 рр.): Історико-бібліографічне дослідження.* – Львів, 2001. – 362 с.

УДК 329.001 (100)

Ю. Шведа

Львівський національний університет імені Івана Франка

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

© Шведа Ю., 2007

Розглядаються рушійні сили, якісні характеристики та етапи трансформації партійної системи України як однієї із складових політичної системи суспільства, що зазнає системних змін.

In article is analyzed the moving forces, qualitative types and stages of the transformation of the party system of Ukraine as one of the important part of the changing political system.

Актуальність теми. Актуальність роботи зумовлена місцем і значенням партійної системи у політичному житті суспільства. У політичній теорії відомо, що на конфігурацію партійної системи здійснюють системотворчий вплив багато соціальних факторів. Однак особливість формування партійної системи перехідного суспільства полягає в тому, що вихідні параметри, які визначають тип партійної системи, самі зазнають постійних змін.

Мета роботи – на основі класичної типології партійних систем Дж. Сарторі виділити якісні етапи партотворення в Україні, а також, за допомогою наявного емпіричного матеріалу, порівняти

базові характеристики партійної системи України та партійних систем держав з усталеною демократією.

Ступінь вивчення і новизна. Партійна система України з моменту свого формування була об'єктом зацікавлення з боку вітчизняних дослідників. Однак перші розвідки, що розглядали проблему формування партійної системи України, мали швидше описовий, публіцистичний, ніж справді науковий характер. Пояснюється це як молодим віком української партології, так і незрілістю самого об'єкта дослідження. На глибину наукового аналізу партійної системи України, з одного боку, впливала недостатня розробленість методології дослідження, а з іншого, – динамізм та незавершеність процесу формування самої партійної системи. Для виділення певних тенденцій у розвитку партійних систем необхідний аналіз кількох виборчих кампаній, кожна з яких привносить якісь нові якісні характеристики у її формування. Тому кожна наступна виборча кампанія просуває дослідників партійних систем у вивченні та поясненні цього суспільного феномену. З огляду на це, наукові розвідки в цій галузі з часом не втрачають своєї актуальності та новизни.

Протягом останніх п'ятнадцяти років політична система України (як і суспільство загалом) знаходиться в процесі трансформації від радянського тоталітаризму до європейської демократії. Процес цей є непростим і далеко неоднозначним, а подекуди навіть суперечливим та болісним. Пов'язаний він і з успіхами та невдачами, злетами та падіннями. Такий самий непростий шлях становлення проходить і партійна система України.

Формальні перешкоди для виникнення в Україні багатопартійної системи були усунуті після відміни у 1990 р. шостої статті Конституції СРСР, в якій закріплювалося монопольне становище КПРС. Тому вже вибори до Верховної Ради України 1990 р. мали змагальницький характер. Проте першими, справді багатопартійними, були все ж таки дострокові парламентські вибори 1994 р. Проходили вони за мажоритарною виборчою системою абсолютної більшості за обов'язкової явки 50 % виборців. До цих виборів українське суспільство підійшло більш політично структурованішим, ніж у 1990 р. В цьому ж році в Україні була зареєстрована перша некомуністична партія (УРП), в 1991 р. їх було вже сім, в 1992 р. до них приєдналися ще шість, у 1993 р. Міністерство юстиції офіційно зареєструвало вже 16 політичних партій України [1].

У 1994 р. в Україні діяло 30 зареєстрованих партій, 14 з яких отримали депутатські мандати. Із 14 партій, представлених в парламенті, лише шість (КПУ, НРУ, СПУ, УРП, КУН, ПП) офіційно висунули своїх кандидатів. Це вказує на те, що більшість українських партій в цей період ще не були готові провести повноцінні загальнонаціональні виборчі кампанії [2].

У парламенті ні одна з політичних сил не мала необхідного потенціалу для формування стійкої більшості. Якщо така більшість і створювалася, то швидше на ситуативній основі. Характерно, що лише дві партії – КПУ і НРУ – мали таку кількість мандатів, які необхідні були для створення власних партійних фракцій [3].

Партійна система України в цей період мала усі ознаки типowo атомізованої (мультипартійної) системи. І справді, хоча й політичних партій нараховувалось чотири десятки, але жодна з них не мала ані того рівня чисельності, що уможливив би їм утворити дієві партійні організації на місцях, ані того рівня популярності, який давав би можливість бодай половині потенційних виборців знати партії і розрізняти їх між собою, ані того рівня впливовості, що дозволяв би фракціям у парламенті чи у місцевих представницьких органах впливати на формування уряду чи виконавчих структур на місцях.

Негативний вплив на розвиток партійної системи здійснювала й домінуюча в тодішньому політикумі ідея “непартійного уряду”, згідно з якою уряд повинен був виконувати винятково господарські функції. Це хибне розуміння природи урядової діяльності заважало формуванню політично відповідального уряду (тобто такого уряду, який має власну політичну програму і опирається на підтримку певних партій в парламенті).

Штучне відсторонення партій від політичного суперництва за владу деформувало розвиток партійної системи України. Відсутність у партій, представлених в парламенті, ефективних важелів впливу на “велику політику” перешкоджало перетворенню їх в авторитетних і відповідальних

акторів політичної сцени, діяльність яких спрямована на реалізацію певних соціальних інтересів. Через це багато з них перетворилися у “картельні партії”, в інструмент обслуговування політичних інтересів фінансово-олігархічних груп. Одночасно стали виникати так звані “партії влади”, що створювалися державною бюрократією для політичного прикриття і обслуговування її інтересів. Політично роздрібнений парламент об’єктивно сприяв зміцненню позицій Президента.

У 1997 р. був прийнятий закон “Про вибори народних депутатів України”, що запроваджував змішану виборчу систему. Згідно з цим законом половина депутатів парламенту обиралися в одномандатних округах за мажоритарною системою відносної більшості, а друга половина – в загальнонаціональному багатомандатному окрузі за пропорційним принципом. Правом висунення списків кандидатів були наділені політичні партії та блоки. Це призвело до того, що розміри одномандатних округів збільшилися вдвічі. Очевидно, що в такій ситуації на перемогу могли розраховувати лише ті кандидати, які або спирались на добре організовані партії, або мали у своєму розпорядженні значний адміністративний та фінансовий ресурс. Рішення про проведення голосування за списками по єдиному виборчому округу, що збігається з територією держави, було вигідним насамперед для великих політичних партій. А встановлення 4 % виборчого бар’єру майже не давало шансу малим партіям увійти до нового складу парламенту.

У 1998 р. у виборчий бюлетень була включена 21 партія і 9 блоків, що об’єднували 19 партій. Отже, загальна кількість партій, що брали участь у виборах, сягнула 40. Цікаво, що з 40 партій 5 були зареєстровані Мінюстом в 1996 р. і 10 – в 1997 р., тобто незадовго до виборів. Вісім партій і виборчих блоків, що подолали 4 % бар’єр, в сумі набрали 65,79 % голосів [4].

Якою ж виявилась конфігурація партійної системи України після парламентських виборів 1998 р.? Дослідники схилиються до думки, що ці вибори сприяли формуванню системи малих партій. За визначенням П. Маєра, до категорії малих належать ті партії, що отримали на виборах менше 15 % голосів. З восьми партій, що подолали у 1998 р. 4 % бар’єр, лише КПУ набрала більше 15 % голосів виборців (24,65 %).

Відповідно до запропонованої П. Маєром класифікації, партійну систему, за якої дві найбільші партії, що мають у своєму розпорядженні більше ніж 80 % мандатів, слід кваліфікувати як систему великих партій; якщо вони розпоряджаються 65 % мандатів – йдеться про систему середніх партій; а якщо у них 42 % мандатів, – то це система малих партій. Очевидно, що партійна система України, де дві найбільші партії КПУ і НРУ – разом отримали 37,55 % мандатів, належить до останнього типу партійних систем.

До аналогічного висновку ми доходимо під час підрахунку індексу фракційності (F) партійної системи України за методом Д. Рає. Значення цього індексу змінюється від нуля (однопартійна система, за якої усі голоси і мандати отримує одна партія) до одиниці (повністю фрагментована система, де кожний виборець голосує за свою партію, а кожний парламентар представляє окрему партію).

У цьому разі індекс фракційності (F) на парламентському рівні (за пропорційною частиною) дорівнює 0,80. Така величина цього індексу була характерна для Бельгії (0,82), Фінляндії (0,80) і Швейцарії (0,84) в 1980 – 1994 рр. [5].

Що стосується регіонального розподілу підтримки лівих, правих та центристських партій, то тут небагато змінилося порівняно з 1994 р. Варто лише зазначити, що в одномандатних округах на сході та півдні держави ліві цього разу отримали менше мандатів, ніж чотири роки тому. Це, очевидно, було обумовлено збільшенням розмірів виборчих округів. У цьому відношенні показовим є те, що дві “партії влади” (НДП і АПУ) за достатньо скромних успіхів в загальнодержавному окрузі домоглись непоганих результатів в одномандатних округах (14 і 8 мандатів) [6]. Про слабкість організаційної структури українських партій свідчать і вибори до місцевих Рад, що проходили одночасно із парламентськими. Частка партійних депутатів у цих органах становила усього 7,76 % [7].

Після 1996 р. можна зауважити ознаки переходу партійної системи України від атомізованої системи до системи поляризованого плюралізму.

Ця тенденція підтверджується такими характеристиками:

1. Наявністю в суспільстві політичних сил, які ставлять під сумнів або відмовляються визнавати легітимність існуючих у державі порядків (“правил гри”).

2. Наявністю значної поляризації серед існуючих політичних сил, ідеологічної несумісності крайніх екстрем політичного спектра.

3. Наявністю двосторонньої опозиції (“ліві” – “праві”).

4. Формуванням політичного центру, що визначає тристоронній (а не біполярний) характер взаємин у рамках політичної системи суспільства (“ліві” – “центр” – “праві”).

5. Існуванням значних відцентрових рухів, радикалізмом політичної свідомості населення, відчутним впливом різного роду екстремістів на перебіг політичного життя в державі.

Ситуація ускладнювалась посиленням люмпенських настроїв на тлі падіння життєвого рівня більшості населення, радикалізацією політичних вимог, реваншистськими настроями певної частини населення.

6. Відсутністю організованої опозиції, переважанням напіввідповідальної та безвідповідальної опозиції.

7. Домінування в політичному житті так званої політики “набивання собі ціни” (а не чесного суперництва), яке представляє ситуацію, коли політичні суперники змагаються між собою не шляхом розробки найефективнішої програми, а роздачею населенню обіцянок та різного роду утопічних проєктів, критиканства [8].

Парламент XIV скликання декілька разів намагався змінити виборчий закон, збільшивши частку депутатських мандатів, що розігрувались за пропорційним принципом, але усі ці спроби блокувались Президентом. Незважаючи на деякі модифікації електорального законодавства (спрощення процедури реєстрації кандидатів і партійних списків, чіткіше регламентування передвиборчої кампанії тощо), мажоритарно-пропорційний характер електоральної системи і формула розподілу мандатів між політичними партіями і їх блоками залишилися попередніми [9].

Намагаючись підвищити свою популярність серед виборців, політичні партії залучають до своїх виборчих списків відомих політичних лідерів. Напередодні парламентських виборів 1998 р. досить вдалий політичний крок зробили об’єднані соціал-демократи, коли залучили до своїх лав популярних діячів – першого Президента Леоніда Кравчука та Євгена Марчука і занесли їхні прізвища до першої п’ятірки свого списку. Значна група відомих політичних діячів дала згоду балотуватися до Верховної Ради на чолі виборчих блоків. Серех них – голова Адміністрації Президента академік Володимир Литвин (блок “За Єдину Україну”), екс-прем’єр Віктор Ющенко (блок “Наша Україна”), колишній секретар Ради національної безпеки і оборони Володимир Горбулін (блок Демократичного союзу і Демократичної партії). Серед фігурантів перших п’ятірок виборчих блоків – прем’єр-міністр Анатолій Кінах, екс-прем’єр Валерій Пустовойтенко, віце-прем’єр Володимир Семиноженко, колишні міністри Геннадій Удовенко та Юрій Костенко [10].

Виборча парламентська кампанія 2002 р. розпочалася, коли в Україні Мінюстом було зареєстровано близько 130 політичних партій. Основна маса цих партій – політичний мінімум. Справді загальнонаціональний вплив та вагу мають не більше шести політичних партій і ще близько двох десятків мали певні фінансові можливості, спираючись на обмежену або регіональну підтримку виборців.

Одним з індикаторів реального (організаційного, фінансового і кадрового) потенціалу політичних партій є їх участь у висуненні кандидатів в одномандатних округах. За даними Центрвиборчкому на виборах 2002 р. своїх кандидатів в одномандатних округах висунули 76 партій, з яких 42 претендували не більше ніж на 10 місць кожна і лише 13 змогли запропонувати більше 50 кандидатів.

Із 33 списків, включених у виборчий бюлетень для голосування по багатомандатному округу (11 блоків і 22 партії), 4 % бар’єр пододало шість (три блоки і три партії). Усього за переможців проголосувало 75,72 % виборців, решта партій і блоків отримали 18,12% голосів. 2,45 % виборців проголосували проти всіх, 3,71 % бюлетенів були визнані недійсними [43].

Показник ефективної кількості партій знизився порівняно з 1998 р., і наблизився до середніх значень у державах Центральної і Східної Європи: на виборчому рівні він становив 7,96; на парламентському – 4,6.

Своєю чергою, індекс фракційності партійної системи (за пропорційною часткою) піднявся до 0,88 (0,80 в 1998 р.), що свідчить про ріст пропорційного представництва партій на рівні парламенту.

Оцінюючи динаміку партійної системи України, не варто забувати, що у 2002 р. політичні партії конкурували між собою і в одномандатних округах за системою відносної більшості під час голосування в один тур. Як відомо, особливою ознакою цієї системи є крайня диспропорція розподілу голосів: більша частка їх пропадає, а переможця обирає меншість виборців. Відомо також, що використання такої електоральної формули сприяє “дуалізму партій” (Дюверже). Усе це підтвердила й українська практика [11].

На виборах 2002 р. за 225 депутатських мандатів боролися 3084 кандидати. За переможців проголосувало 35,68 % виборців, тоді як 64,32 % віддали свої голоси їх конкурентам. Два найпотужніші блоки поділили між собою 48 % мандатів, отриманих по одномандатних округах. Ще 42 % мандатів отримали безпартійні депутати. Отже, ми бачимо, що малопотужніші виборчі об'єднання, які набрали на виборах більше 15 % голосів, разом контролюють 47,3 % мандатів. Це означає, що партійна система України залишається системою малих партій (за класифікацією П. Маєра).

Для виміру політичної структуризації парламенту можна використати введений П. Маєром індекс агрегації (співвідношення кількості усіх парламентських партій до кількості місць контрольованих найбільшою партією у парламенті). У 1998 – 2002 рр. індекс агрегації становив в Україні 3,73. Подібна величина цього показника була в Фінляндії в 1945 – 1979 і 1980 – 1994 рр. (3,38 і 3,11 відповідно), а також у Нідерландах (3,57) і Швейцарії (3,49) в 1975 – 1979 рр. У цих державах маємо справу із значним ступенем фракційності партійних систем і багатопартійною системою коаліційних переговорів, чому зрештою сприяє факт існування порівняно малих політичних партій. Ці уряди є менш стабільними, а процес їх формування залишається значно тривалішим і вимагає застосування багатьох форм дискусійного характеру

Звертаючись до політичної географії виборів 2002 року, необхідно зазначити, що представлені в парламент партії і блоки домоглися успіху у більшості регіонів держави. Блок “Наша Україна” і КПУ подолали виборчий бар'єр у 24 регіонах; блок “За єдину Україну” – у 23; БЮТ – у 19; СДПУ(о) – у 16; СПУ – у 15.

Якщо розфарбувати адміністративну карту України в кольори партій-лідерів електоральної гонки 2002 р., то перед нами постане двоколірне полотно (з двома плямами): із заходу на схід держави, включаючи центральні області (Вінницьку, Київську, Черкаську і Чернівецьку), будуть переважати кольори блоку “Наша Україна”, а в усіх інших областях, за винятком Полтавської і Донецької (де перемогли відповідно СПУ і блок “За єдину Україну”) – кольори КПУ. Але насправді політичні блоки виявилися полярними лише на протилежних кінцях України. У Львівській, Тернопільській та Івано-Франківській областях виборці віддали свої голоси винятково за праві та правоцентристські партії і блоки, тоді як у Донецькій і Луганській, а також у Севастополі – за ліві й центристські [12].

Отже, проведений аналіз показує, що з початку 90-х років ХХ ст. партійна система України пройшла послідовну трансформацію від атомізованої партійної системи через партійну систему поляризованого плюралізму до партійної системи поміркованого плюралізму з домінуванням малих партій. За цієї партійної системи вплив антисистемних партій значно зменшився і фактично вони або зійшли з політичної сцени (УНА, ДСУ) або пристосувались до існуючих “правил політичної гри”, трансформувались у розряд протестних партій (КПУ, КУН, ВО “Свобода”). Стійкою електоральною базою володіють просистемні ліві та праві партії. Усе це дає підстави вважати, що партійна система України, за класифікацією Дж. Сарторі, набрала ознак помірно поляризованої системи. При цьому слід зауважити, що незважаючи на те, що хоча ступінь ідеологічної дистанції між істотними політичними партіями України на програмному рівні зменшився, однак він

продовжує залишатися доволі істотним. І пояснюється це насамперед доволі гострою боротьбою за владу світоглядно різних еліт. Подібним системам не притаманні сильні центристські тенденції, тому деякі дослідники вважають, що міжпартійна боротьба за відповідний стратегічний розвиток держави загострюватиметься. Крім того, деякі сутнісні ознаки поляризованої системи продовжують своє існування (наприклад, політика “набивання собі ціни”, відсутність організованої і відповідальної опозиції). До того ж, чим довше затягується процес формування системної опозиції, тим більше шансів на посилення впливу має антисистемна опозиція. Як свідчить досвід (і що знайшло підтвердження в українській практиці), політичне майбутнє малих партій пов’язане з тенденцією до їх об’єднання і створення більш потужних партійних блоків (виборчих і парламентських). Ця тенденція яскраво проявилася під час виборчої кампанії 2006 р.

Парламентські вибори 2006 р., які проходили на основі оновленого закону про вибори народних депутатів України, відбувалися вперше за пропорційною виборчою системою в загальнодержавному виборчому окрузі з 3 % виборчим бар’єром [13].

Станом на 20. 12. 2006 р. Міністерством юстиції України було зареєстровано 137 політичних партій (тут і далі використані дані офіційного сайту ЦВК). В боротьбу за місця у вищому законодавчому органі держави включилося 45 суб’єктів виборчого процесу (29 політичних партій та 16 блоків партій). Блокам політичних партій вдалося об’єднати зусилля 50 політичних партій України. Отже, трохи більше ніж половина з існуючих в державі політичних партій спромоглися скористатися своїм правом на участь у формуванні вищих органів влади, що і є основною функцією політичної партії.

Інтеграційні можливості різних партійних блоків були неоднакові. Найбільшим за кількістю учасників був виборчий блок політичних партій “Наша Україна” (6 партій), чотири блоки об’єднали по чотири партії, шість блоків складалося з трьох партій і п’ять блоків – з двох партій. Обтяжлива процедура формування партійних блоків, однаковий розмір грошової застави та виборчого бар’єру, встановлені законодавцем для партій та блоків, об’єктивно не сприяли об’єднанню політичних партій. До цього ж слід також додати низький рівень партійної дисципліни, амбіції окремих партійних лідерів, а також факт існування т. зв. “технічних партій”. Однак загалом результати парламентських виборів не дають підстав говорити про існування залежності між кількістю учасників блоку та рівнем електоральної підтримки.

Так само не можемо ми й однозначно стверджувати, що об’єднання політичних партій в партійні блоки дало їм очікувану перевагу в ресурсах, необхідних для перемоги на виборах. Яскравим підтвердженням цьому є низький рівень мобілізації своїх симпатиків для роботи у виборчих комісіях. Найбільшу кількість членів територіально-виборчих комісій забезпечили НСНУ (225), Партія регіонів, СПУ, Народна партія (по 224), БЮТ (223), КПУ (222), УНП (220), СДПУ(о), НРУ, ПППУ, Партія “Єдина Україна” (по 219), ПРП (201), партія “Вперед Україно!” (187), партія “Трудова Україна” (129). Решта партій та блоків не мали й сотні своїх представників у територіальних виборчих комісіях. Із 45 суб’єктів виборчого процесу лише 12 склали партійні списки, що перевищували половину чисельності парламенту (225). Список Партії соціального захисту складався всього лише з 20 кандидатів, ПНЕРУ – з 24, партії “Трудова Україна” – з 31, партії “Європейська столиця” – з 34. Усе це є ознаками низького рівня інституалізації політичних партій України.

На виборах 2006 р. у списки виборців було внесено 37528884 млн. громадян України. З них 25352380 млн. (або 67,5 %) взяло участь у голосуванні. За партії та партійні блоки, які подолали 3 % виборчий бар’єр проголосувало 19714578 виборців, тобто 77,8 % від тих, що взяли участь у голосуванні, або 52,5 % від загальної кількості виборців України. Отже, парламент України був сформований волею заледве більш ніж половини виборців України, що безперечно є не найкращим показником його легітимності. Попри оцінки міжнародних спостерігачів про демократичний характер виборів та відсутність системних порушень чимало політичних сил (головно тих, що не потрапили до парламенту) вимагали від Центрвиборчкому перерахунку голосів. За таке рішення проголосувало також майже половина депутатів парламенту попереднього скликання.

За результатами підрахунку голосів право на формування українського парламенту отримали п'ять політичних сил, яким вдалося подолати 3 % виборчий бар'єр – це Партія регіонів (ПР), яка здобула 32,14 % голосів виборців, БЮТ – 22,29 %, Блок “Наша Україна” – 13,95 %, СПУ – 5,69 %, КПУ – 3,66 %. 449650 виборців з числа тих, що взяли участь в голосуванні (або 1,77 %) не підтримали нікого. Отже, у 450-місному парламенті України Партія регіонів (ПР) отримала 186 депутатських місць, БЮТ – 129, Блок “Наша Україна” – 81, СПУ – 33, КПУ – 21.

Політичні переваги електорату на виборах 2006 р., як і в попередні виборчі кампанії, мали яскраво виражений регіональний характер. Виборці півдня та сходу України переважно віддавали свої голоси за Партію регіонів та комуністів, в той час, як на заході – за БЮТ та Блок “Наша Україна”. Соціалісти користувалися популярністю в сільській місцевості центральних та південних областей, однак їм та комуністам так і не вдалося стати лідером виборчих перегонів в жодній із областей України. Партія регіонів була лідером електоральних симпатій у восьми областях України (Дніпропетровській – 44,98 %, Донецькій – 73,63 %, Запорізькій – 51,23 %, Луганській – 74,33 %, Одеській – 47,51 %, Миколаївській – 50,34 %, Харківській – 51,70 %, Херсонській – 39,14 %), Автономній Республіці Крим – 58,01 % та м. Севастополь – 64,26 %, БЮТ – у 13 (Вінницькій – 33,25 %, Волинській – 43,93 %, Житомирській – 24,93 %, Київській – 44,54 %, Кіровоградській – 30,13 %, Полтавській – 26,81 %, Рівненській – 31,30 %, Сумській – 33,25 %, Тернопільській – 34,49 %, Хмельницькій – 35,57 %, Черкаській – 38,25 %, Чернівецькій – 30,34 %, Чернігівській – 33,90 %) та у м. Київ – 39,22 %, Блок “Наша Україна” – у 3 (Закарпатській – 25,79 %, Івано-Франківській – 45,06 %, Львівській – 37,95 %).

Основна інтрига виборчої кампанії 2006 р. полягала в боротьбі між політичними силами, які по-різному ставились до існуючої влади та політики Президента України В. Ющенка. Так звані “помаранчеві сили” – Блок “Наша Україна”, БЮТ та СПУ – виступали на парламентських виборах єдиним фронтом як пропрезидентські сили, в той час, як Партія регіонів (синьо-білі) та комуністи (червоні) будували свою виборчу кампанію на їх нещадній критиці. Загалом і прихильники політики Президента і їх опоненти отримали приблизно однакову підтримку виборців (відповідно 41,93 і 35,80 %) та приблизно однакову кількість депутатських мандатів (243 і 207). Парадокс політичної ситуації полягав в тому, що незважаючи на перемогу на виборах пропрезидентських сил, сам блок “Наша Україна”, основу якого становив Народний Союз Наша Україна (НСНУ), почесним головою якого є сам Президент, отримав менше голосів виборців, ніж БЮТ. Розраховуючи після виборів на посаду глави Уряду, основні політичні сили помаранчевої коаліції – БЮТ і Блок “Наша Україна” – зосередили свою діяльність не стільки на критиці своїх опонентів, скільки на боротьбі між собою. У боротьбі за бренд “захисників ідеалів Майдану” БЮТ виявився переконливішим. Не останню роль у перемозі відіграла й наявність у БЮТу такого харизматичного лідера, як Ю. Тимошенко.

Глибина існуючих поміж помаранчевими силами суперечностей та амбіцій, їх нездатність йти на поступки один одному підштовхнули СПУ до того, щоб вийти зі складу помаранчевої коаліції і сформуванню парламентську більшість – т. зв. Антикризову коаліцію з Партією регіонів та комуністами. Антикризова коаліція зуміла провести на керівні посади в державі своїх представників: лідер СПУ О. Мороз був обраний спікером парламенту, першим віце-спікером став представник КПУ – А. Мартинюк. Після довгих вагань Президент України В. Ющенко вніс таки на затвердження парламенту кандидатуру лідера Партії регіонів В. Януковича на посаду прем'єр-міністра України, яка й була підтримана парламентською більшістю. Отже, здобувши фактично перемогу на парламентських виборах, помаранчеві сили виявились неспроможними конвертувати її в належний політичний капітал.

Парламентські вибори 2006 р. зумовили формування в Україні системи, аналогом якої може слугувати партійна система Німеччини (двоблокова система або модифікована двопартійність). Загалом маємо справу з біполярним розподілом політичного простору. Центром одного політичного поля виступає правоцентристська Партія регіонів, центром іншого – лівоцентристська БЮТ. Парадоксально, але Партія регіонів зуміла об'єднати навколо себе лівих (соціалістів та комуністів), а БЮТ – правих (нашоукраїнців). Це яскраво свідчить про те, що ідеологічні та

програмні цінності не є сьогодні визначальними у змаганні політичних сил України. Основним водорозділом є їх місце у системі влади (правлячі – опозиційні).

Однак жодна з двох домінуючих політичних сил – Партія регіонів і БЮТ – не має електоральної підтримки, достатньої для одноосібного формування парламентської більшості, а тому змушена шукати підтримки інших фракцій парламенту. Приблизно однакова сила головних політичних гравців і відсутність чітко прописаної в законодавстві України процедури формування правлячої коаліції відкриває широкі можливості для різноманітних конфігурацій парламентських сил. У цій ситуації кращі шанси мали ті з них, які мали більший потенціал коаліційності й могли запропонувати своїм молодшим партнерам привабливіші умови участі в коаліції. Такою виявилась Партія регіонів, а не БЮТ.

СПУ та блок “Наша Україна” намагалися з максимальною користю для себе розіграти роль третьої партії, або т. зв. “золотої акції”. Цю тонку політичну гру вдалося успішно реалізувати більш досвідченому лідеру СПУ О. Морозу. Після невдалих спроб Президента прийти до формування т. зв. “великої коаліції” за участю блоку “Наша Україна”, остання змушена шукати собі місця в лавах опозиції.

Отже, підводячи попередні підсумки становлення партій та партійної системи України, можна зазначити:

- формування багатопартійної системи України відбувається повільно й суперечливо;
- законодавче визнання винятково загальнонаціональних організацій за регіоналізму реальних політичних партій надає партійній системі України штучного характеру;
- існуюча в державі виборча система сприяє успіху на виборах великих партій або політичних структур, що мають значний адміністративний та фінансовий ресурс;
- політичні партії, які потрапили до парламенту, намагаються монополізувати і “закрити” ринок партійної участі, що веде до обмеження політичного плюралізму і активізму;
- політичні партії мають (за незначними винятками) картельний та вождистський, а не програмно-ідеологічний характер, партійні союзи формуються на “прагматичній”, а не ідеологічній основі;
- політичні партії змагаються не за втілення ефективніших програм розвитку суспільства, а за розподіл владних повноважень, в їх діяльності переважають вузькопартійні, а не загальнонаціональні інтереси;
- політичні партії не орієнтуються на відповідні соціальні інтереси (соціальна структура є несформованою і невиразною), а тому у їх діяльності переважає соціальний популізм;
- політичні партії не мають розвинутої організаційної структури, внутріпартійна демократія знаходиться у зародковому стані, загрозливою залишається тенденція олігархізації партійних структур;
- за методами своєї діяльності політичні партії продовжують традиції революційного більшовизму – вони налаштовані не на цивілізоване змагання, а на конфронтацію і взаємне знищення, заради політичної доцільності вони з легкістю переступають через елементарні етичні норми;
- для досягнення своїх цілей політичні партії готові до застосування будь-яких (зокрема і непарламентських) методів, вдаються до розпалювання взаємної нетерпимості й ворожнечі, апелюють за підтримкою до зарубіжних держав і міжнародних організацій.

Висновки. Очевидно, що підводити остаточні підсумки розвитку партійної системи України ще заскоро, оскільки системна трансформація політичної системи посттоталітарної держави ще незавершена. Укази Президента про дострокове припинення повноважень Верховної Ради V скликання і проведення дострокових парламентських виборів навряд чи істотно змінять розкладку існуючих в державі політичних сил, однак, без сумніву, стануть відповідним етапом у формуванні партійної системи України, а відтак дадуть новий матеріал для аналізу вітчизняним партологам.

1. Пуфлер Е. Парти́йна система незалежної України: особливості формування, тенденції подальшої трансформації // *Нова політика*. – 1997. – № 1. 2. Балабан Р. Результати парламентських виборів 1990, 1994, 1998 рр.: політологічний аналіз // *Нова політика*. – 1998. – № 6. 3. Сточиляс Л. Парламент України. Типи політичної поведінки депутатських груп Верховної Ради 13-го скликання. – Львів, 1998. 4. Право вибору: політичні партії та виборчі блоки. Вибори до Верховної Ради України 1998 / Упор. М. Томенко, О. Проценко. – К., 1998. 5. *Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porownawcza / Pod. red. A.Antoszewskiego, R. Herbuta.* – Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1997. – S.174. 6. Ващенко К. Деякі підсумки виборчої кампанії партій та блоків: регіональний аспект // *Нова Політика*. – 1998. – № 2. 7. Кузельюк Ю. Українські політичні партії: тенденції сучасного розвитку // *Українські варіанти*. – 1998. – № 3–4. 8. Шведа Ю. Парти́йна система України на шляху до поляризованого плюралізму // *Українські варіанти*. – 1998. – № 3–4. 9. Рутар С. Проблеми виборчого процесу в контексті становлення політичної системи України // *Республіканець*. – 1994. 10. Томенко М., Олійник В. Парти́йна еліта України 2000. – К., 2000; Олійник В. Парламент 2002 / Час вибору. – К., 2001. 11. Офіційний сайт ЦВК: www.cvk.gov.ua. 12. Білоус А. Політико-правові системи: світ і Україна. – К., 1997. 13. Закон України “Про вибори народних депутатів України” // *Відомості Верховної Ради України*. – 2004. – № 27–28.

УДК 316.46

О. Шерман

Львівський державний університет внутрішніх справ

ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ТА МІФОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ДЕМОНІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА

© Шерман О., 2007

Досліджується становлення демонізації як прийому в діячності на прикладі найбільш типових прикладів демонізації відомих історичних постатей середньовіччя, причому увагу зосереджено на тих аспектах, які прямо чи опосередковано пов’язані з міфологічною складовою масової свідомості. Доведено, що ідентичність багатьох важливих моментів обвинувачень середньовічних та сучасних об’єктів демонізації свідчить про спадковість політичного прийому.

The author of the article analyses the historical roots of demonization of political leaders, which is created in the course of information warfare which precedes or accompanies armed conflicts. This analysis is based on most demonstrative examples of demonization of political leaders of the Middle Age.

Постановка проблеми і актуальність теми. Інформаційні війни є невід’ємною частиною сучасних збройних конфліктів. Одним із головних завдань інформаційних війн є створення «образу ворога» – гранично негативного стереотипу етносу, країни або політичної системи. Окреме місце у цьому процесі посідає демонізація політичних та військових лідерів ворожої сторони. Останніми яскравими прикладами використання цієї технології можуть слугувати сформовані західними ЗМІ образи «м’ясника Балкан» Слободана Мілошевича та «кривавого диктатора» Іраку Саддама Хусейна. Інформаційні кампанії, спрямовані проти цих політичних лідерів, передували військовим акціям проти їхніх країн та супроводжували військові дії.